

Je samozřejmé, že zákon o zrušení zemanstva nemá žádného vplyvu na manželství uzavrené pred pôsobnosťou tohoto zákona. Vyplýva to nie len zo všeobecnej zásady: »zákony nepôsobia nazpät«, ale i z užšej zásady uhorského práva, že usporiadanie majetkových pomerov v manželstve deje sa dlá práva platného v dobe, kedy dotyčné manželstvo bolo uzavrené. (Rozh. C. č. 19 z 18./11. 1884, § 12. patentu z 29./11. 1852.)

Použité diela:

1. Dr. Karel Kadlec: Verböczyovo Tripartitum, Praha 1902.
2. Dr. Aug. Ráth: Práva medzi mužom a ženou v Uhorsku. Sborník vied právnych a štátnych, roč. VI.
3. Dr. Vl. Fajnor: Manželské právo majetkové na Slovensku. Právny Obzor, III. sešit 1—2.
4. Dr. Kolosváry B.: Közszerzemény v Magyar jogi lexikon a jeho: A magyar magánjog tankönyve — 1904.
5. Zlinszky Imre: A magyar magánjog mai érvényben — 1897.
6. Dr. Raffay F.: A magyar magánjog kézikönyve.
7. Dr. Márkus D.: Magyar magánjog mai érvényében, 1 sv., 1909.
8. Carl Putz: System des ungarischen Privatrechtes, Wien 1870.

Některé sporné otázky peněžní.

(Závěrečná odpověď univ. prof. Dr. Karlu Englišovi.)

Napsal Dr. V. Mildschuh.

Profesor Dr. Engliš uznal za vhodné vrátiti se v minulém čísle tohoto časopisu k polemice, která byla vedena mezi námi ve XXIV. ročníku (1919) Obzoru národohospodářského, když jsem tam byl uveřejnil kritiku jeho knihy »Peníze«; kritika ta totiž byla sice velmi slušnou, jak každý nestranný čtenář uzná (škoda, že ji Dr. Engliš ne- uveřejnil též, když již reprodukoval celou další polemiku), ale ne- uznávala přece epochální význam, který kniha Englišova dle mínění autorova má, nýbrž vytýkala jí — dokonce! — některé omyly. Mám za to, že by bylo tehdy bývalo spíše v zájmu Dr. Engliše samého, kdyby byl nechal mou kritiku propadnouti zapomnění, než aby na ni byl odpovídal dlouhou, neobyčejně podrážděnou a osobní replikou, jež mně dala toliko příležitost, abych svá tvrzení, letmo a formou velmi mírnou nadhozená, nyní zevrubně a ostřejší formou dokázal. A ještě lépe by byl dle mého mínění učinil nyní, kdyby byl mlčel. (Jelikož nemilujete, pane profesore, poslanče a bývalý ministré, jak vidím, biblických pravd, znáte snad z doby gymnasiální přísloví ne- biblické: Si tacuisses, philosophus mansisses?) Mně aspoň jeho zá- věrečná odpověď prokázala jen je d n o zcela nezvratně, že totiž mé dřívější mínění o jeho neomylnickosti a neobyčejném sebezpečno-

vání nebylo nesprávné a že jsem mu jím nekřivdil. Jeho neomylní-
ckost jeví se zvláště význačně v tom, jak jej každá sebe menší vý-
tka nebo projev opačného mínění přivádí hned z chladné rozvahy a
jak neústupně trvá na svých dřívějších zcela neudržitelných kon-
strukcích (viz na př. jeho definici »peněžní jednotky« v odst. I., nebo
jeho pojem »individuální směnné hodnoty« v odst. IV.), zamotává se
tím více do svých nemožných konstrukcí. Jeho sebepřeceňování jeví
se zase v tom, jak samozřejmé věci, o nichž nikdo dosud nepochy-
boval, prohlašuje nyní za velké vlastní objevy. Vždyť nejenom já,
nýbrž i všichni theoretikové hraničného užitku nebyli si dosud vě-
domi základního zákona národohospodářského, který objevil teprve
Engliš, totiž zákona o relativním užitku peněžní jednotky (viz dále
v odst. VI.). V tomto nemírném sebepřeceňování jeví Engliš velkou
duševní spřízněnost s — Robertem Liefmannem (viz tamtéž kritiku
Amonnovu). Ale o tom sud' čtenáři sám! Hodlám v dalším pod jed-
notlivými body Englišem naznačenými ukázati pokud možno struč-
ně, v čem je předmět sporu a zda výtky mé byly oprávněny nebo
ne; čtenář mi však odpustí, jestliže snad nebudu reagovat na všech-
ny jednotlivé líbeznosti a poklony Englišovy.

I. Definice peněžní jednotky. Privil jsem v původní
své kritice, že se mi Englišova definice peněžní jednotky nezdá být
správnou; neboť peněžní jednotka je koruna, marka, frank, rubl, je
to nominální jednotka, kdežto to, co definuje Engliš (»ono množství
abstraktní upotřebitelnosti, jež se koupí za měnovou jednotku«), je
patrně již kupní síla této peněžní jednotky. Ale přes toto upozor-
nění Dr. Engliš ve své neomylnickosti setrval i ve své replice i v
závěrečné odpovědi při své zcela nemožné definici, neboť zdá se mu
zcela nepochybným, že peněžní jednotka nejen má jméno, ale má též
obsah vyjádřený materiálně, t. j. určitým množstvím kupní síly, tře-
bas měnícím se v čase i místně. Ale v dalších svých vývodech do-
chází sám k nemožným důsledkům z této své definice. Pravi tu na
př., že »peněžní jednotka nevyjadřuje nic jiného nežli určité, jistým
způsobem vymezené množství abstraktní upotřebitelnosti (kupní sí-
ly) a s ním se mění (podtrhuji já).« Zde tedy to máme, spolu s
kupní silou mění se tedy i peněžní jednotka! Zastavme se trochu u
toho, neboť přece sám správně pravíte, pane profesore a bývalý fi-
nanční ministré, že napřed se musíme dohodnout o těchto nejprimi-
tivnějších věcech a potom budeme dělat peněžní theorie. Za Vašeho
ministerství, jak se asi dobře pamatujete, stoupaly také neobyčejně
peněžní ceny všech statků, nebo-li klesala kupní síla peněžní jednot-
ky k Vaší i nás všech malé radosti. A tu tedy mi, pane profesore a
bývalý finanční ministré, odpovězte na své svědomí: změnila se
tím i peněžní jednotka? Ale netřeba ani Vaší odpovědi, ný-
brž každé dítě nám odpoví, že nikoli, nýbrž že peněžní jednotkou
byla u nás jak na počátku, tak i na konci Vašeho ministerství tatáž
Kč. Změnila se tu tedy kupní síla (hodnota) peněžní jednotky, nikoli

však peněžní jednotka sama. Peněžní jednotka změnila se toliko tehdy, když byla zavedena československá koruna (Kč), brzo po převratu. Podobně na př. i ve Spojených Státech klesla kupní síla peněžní jednotky (dolaru) za války, třebas mnohem méně než u nás, přece jen značně, avšak peněžní jednotka (dolar) sama se nezměnila, i melze tedy onou kupní silou (hodnotou) peněžní jednotku definovat.

Věc nějaká a její hodnota — to jsou dva různé pojmy, které sluší od sebe dobře lišiti. Ale Vy, pane profesore atd., tyto dva různé pojmy stále a stále směšujete. Tak na př., když se ptáte, zda-li se peněžní jednotka kvantitně nemění, má otázka správně zníti, zdali se h o d n o t a peněžní jednotky kvantitně nemění. Podobně, když se ptáte, čím měříme změny peněžní jednotky, má otázka správně zníti, čím měříme změny h o d n o t y peněžní jednotky, a odpověď zní: cenami všech statků. Ale jděme ještě dále! Říkáte, pane profesore atd., že dobře víte, že se kupní síla peněz mění a že máme místně různé drahotní poměry, a tudíž i místně různou kupní sílu peněz, vždyť prý to ví přece každé dítě. Zajisté, ale každé dítě ví též, že přes to v městě a na venkově a v nejrůznějších částech státu platí t a t á ž peněžní jednotka, kdežto podle Vaší definice různé kupní síle v městě a na venkově a v různých částech státu musela by odpovídat též různá peněžní jednotka. A peněžní jednotka platná v nějakém státu by musila podle Vašich vývodů býti p r ů m ě r e m ze všech těchto různých jednotek! Tak daleko Vás tedy vede Vaše logika, přes to, že se stále oháníte svými filosofickými vědomostmi. Nebo řeknete zase, že rozumíte slovu »peněžní jednotka« v docela jiném smyslu, v jakém mu nerozumí žádný smrtelník? Měl Jste vskuťku zcela pravdu, pane profesore atd., že Jste prosil čtenáře za prominutí, že Jste v tomto časopisu pro právní a státní vědu tyto věci vykládal.

Mám se ještě šířiti o tom, jaký je rozdíl mezi tím, mluvím-li o 3 kg a o 3 K, že v prvním případě slovo to znamená samo o sobě určitou neměnicí se váhu, kdežto druhé slovo neznačí nám nějakou pevnou kupní sílu, nýbrž jen určitý poměr k jiným obnosům peněžním (důchodům, cenám), jenom určité číslo, jež samo o sobě nic neznamená, nýbrž jen ve vztahu k těmto jiným číslům? Myslím, že bylo by to zbytečno, neboť Vás, pane profesore atd., tím nepřesvědčím, kdežto čtenář může si přečíst mé vývody dřívější.

II. M ě n o v á a p e n ě ž n í j e d n o t k a. »Z toho, co bylo zde uvedeno o pojmu peněžní jednotky« (nikoli pouze »z pojmu peněžní jednotky«, jak Vy nesprávně reprodukuje, pane profesore, vždyť jsem v prvním odstavci své repliky nepodal pouze definici peněžní jednotky, nýbrž řekl toho daleko více o podstatě její; nevyvozují z toho sice nikterak, že tato záměna byla Vámi provedena úmyslně, ale přece upozorňuji na tuto nepřesnost proto, poněvadž Vy sám, pane profesore, chytáte se každého slovíčka) plyne, že i tam, kde koľuje vedle sebe více různých mincí, ba i tam, kde je vedle sebe

dvojitá měnová jednotka (bimetallismus), peněžní jednotka («koruna», «frank») může být přece jen jediná. Ptáte se, pane profesore, proč? To je přece jasné; vždyť jak praví Knapp (str. 108), »není tu ani zlato o sobě, ani stříbro o sobě používáno jako měřítko hodnot; jednotkou peněžní je tu přece vždy frank«. Vytýkal jsem tedy prof. Englišovi ve své původní kritice, že neobjasniv si náležitě pojem peněžní jednotky, se ptá, zda je možná dvojitá peněžní jednotka v téže soustavě měnové, když je přece předem jasno, že peněžní jednotka může být jen jediná; jenom dvojitá měnová jednotka může být při bimetallismu. Docela totéž opakoval jsem jinými slovy i ve své replice (»je při nejmenším zbytečným řešiti ve zvláštní stati otázku, zda je možná dvojitá peněžní jednotka v téže soustavě měnné«). Není tedy správné, pane profesore atd., tvrdíte-li, že jsem ve své replice změnil frontu (jelikož však i v polemikách zachovávám základní pravidla slušnosti, neříkám hned, že tvrdíte úmyslně nepravdu, nýbrž předpokládám, že Jste patrně obojí mé vývody ve své povýšenosti četl toliko velmi zběžně). Připojil jsem arci ve své replice ještě další poznámku, že když v oné kapitole, která začíná nahoře zmíněnou otázkou, dospíváte na konec k odpovědi, že měna nemůže míti více nežli jedinou peněžní jednotku, nestalo se tak nikterak z pojmové ujasněnosti, nýbrž spletením pojmů. Tento můj dodatek, jak vidím, Vás neobyčejně rozčilil. Jak by bylo možno, že Jeho Neomylnost spletla pojmy? pravíte tedy, že toto tvrzení není ničím doložené a jest prostě nepravdivé. Ale prosím, pane profesore, poslanče a bývalý ministře, neračte se zbytečně rozčilovat a vemte si do ruky svou vlastní knihu »Peníze«, str. 101. Dokazujete tu docela správně, že když je v nějaké zemi dvojitá měna a právně je stanovena vzájemná relace platnosti obou měnových jednotek, kolují vedle sebe mince z obojího kovu potud, dokud se na trhu nezmění ona relace mezi hrubým stříbrem a zlatem, jež byla vzata za základ zákonné relace. Jestliže by se však na trhu kovů posunula relace mezi zlatem a stříbrem a odchýlila od oné relace, která panovala na trhu v době uzákonění, oběh ovládl by kov, pro něž jest uzákoněna příznivější relace nežli na trhu a zapudil by kov druhý; dvojitá měna by se prakticky změnila v jednotnou. — Potud je vše docela správné, čekali bychom tedy důsledek, že dvojitá měnová jednotka vedle sebe nemůže se v oběhu trvale udržet. Ale chyba lávky! Dr. Engliš přeskočí tu náhle z měnové jednotky na peněžní a pokračuje: »Peněžní jednotkou byla by nyní mince převládající«. A hned dále pokračuje: »Měnová soustava může míti jen jednu peněžní jednotku (podtrhuji já). To tedy plyne z toho, že jedna měnová jednotka vypudila druhou? Divím se, jak se odvažujete tvrditi, pane profesore atd., že mé tvrzení, že pletete oba pojmy, není ničím doložené a jest prostě nepravdivé.

K vůli úplnosti zmiňuji se ještě, že paralelní měna týká se dle Knappa celého peněžního systému, který uznává pro jisté ob-

chody jedny valutární peníze, pro některé jiné obchody jiné valutární peníze. Ale na paralelní měnu prof. Engliš při svých původních vývodech v kapitole nahoře naznačené vůbec nemyslí (nýbrž na dvojitou) a jí se tedy celý spor netýká.

III. Nominalismus a metallismus. Vytkl jsem ve své původní kritice Dr. Englišovi, že ve své knize (str. 126) praví, že při papírové měně jest peněžní jednotka nominální, jako by nebyla v ž d y nominální; to že je přece hlavně ono novum, které přinesla kniha Knappova. Na to odpověděl Dr. Engliš ve své replice, že přece nepopírá, že peněžní jednotka jest vždy nominální, to znamená, že jest určena vždy ještě něčím jiným než pouze peněžním kovem a při papírové měně jen něčím jiným; ve své závěrečné odpovědi dodává pak, že výraz »nominální a kovová peněžní jednotka« v jeho knize nevyznačuje protivy míněné v nominalistické theorii, on sám n a z ý v á prý nominální každou peněžní jednotku, která není zakotvena v konkrétních stacích (kovu) a která jest tedy určována jedně důchody, a kovovou n a z ý v á prý každou jednotku, která jest volnou ražbou a směnitelností zakotvena v kovu a jejíž hodnotu tudíž určují přímo důchody a nepřímou směnná relace peněžního kovu. Dokázal (!) prý již ve své replice, že tato protiva nemá nic společného s nominálností peněžní jednotky ve smyslu nominalistické theorie. Ostatně má prý přece právo utvořiti si nomenklaturu, nechá-li nikoho v pochybách o jejím smyslu.

Křivdíl jsem tedy Englišovi svou nahoře uvedenou výtkaou? Naprosto ne. Především nepodal Dr. Engliš ve své knize tam, kde o nominálnosti peněžní jednotky mluvil (viz nahoře), ono vysvětlení, že vlastně peněžní jednotka je vždy nominální a že on při měně kovové toliko n a z ý v á jednotku kovovou; musí tedy odpustiti, že jsem jemu při čtení jeho knihy neporozuměl, nejsem skutečně tak ostrovtipný (proto patrně se oháním stále svou habilitací), abych mohl předvídati i to, co někdo řekne teprve v budoucnosti. Ale dále: je to vůbec přípustno, aby se vědeckým pojmem tak házelo? Jednou praví Engliš správně, že peněžní jednotka je v ž d y nominální (ve smyslu obvyklém), podruhé však praví, že jenom při papírové měně je peněžní jednotka nominální, p ř i k o v o v é však jí n e m í (ovšem ve smyslu, jaký dává slovu tomu on samotnému). Při tom však ani nenaznačí, v jakém smyslu se má pokaždé slovu tomu rozumět. To je vrchol konfuse. Doporučoval bych Vám, pane profesore, poslanče a bývalý ministře, abyste ke svým spisům vydával vždy též zevrubný komentář, jak se kterému pojmu má rozuměti na str. 1., jak na str. 10. atd.

Podotkl jsem ve své původní kritice dále, že nemohu s Englišem souhlasit, praví-li, že r o z l i š o v á n í p e n ě ž n í c h t h e o r i í n a m e t a l i s t i c k o u a n o m i n a l i s t i c k o u m u s í p a d n o u t, neboť dle mého náhledu znamená nominalistická theorie pokrok proti metalistické. Dr. Engliš ohraňuje se ve své závěrečné odpovědi

proti této výtce, neboť nečiní prý nominalistické theorii žádných výtek. Dle toho on vlastně theorii nominalistickou přijímá. Ale na druhé straně praví ve své replice přece jenom zase, že theorie nominalistická není správnou; neboť má-li theorie být správnou a pravdivou, musí prý se vystříhati chyb obojí panující theorie a proto nemůže být ani metalistickou ani nominalistickou. Nominalistická theorie podceňuje prý vůbec vliv peněžního kovu na směnnou hodnotu peněz a po stránce pozitivní nepodává výkladu směnné hodnoty peněz. Tedy zde Dr. Engliš nominalismus přece jen zase zamítá. Ale na to pravím opět: Je možno nominalismus buď přijmout nebo zavrhnout; ale není možno obojí: i přijmout i zavrhnout, jako činí Engliš. Třeba tu striktně odpovědět na otázku: jsou peníze v podstatě své statkem, nebo nemají vlastní hodnoty a jsou jen jménem, poukazem na část společného výrobního fondu? Přitakám-li na prvou otázku, jsem metallistou, popřu-li jí, jsem nominalistou, pak ale musím správnost nominalismu bezvýhradně uznat. Proto nemusím ještě podceňovati vliv peněžního kovu na směnnou hodnotu peněz, naopak mohu vycházeti z tohoto základu nominalistického vzítí v úvahu další eventualitu, že se peníze připoutají tím neb oním způsobem k drahému kovu a sledovati, jaký to má účinek na směnnou hodnotu (kupní sílu) peněz. Tím jsem ještě neopustil základnu nominalistickou. A podobně mohu na tomto základě nominalistickém docela dobře řešiti otázku, na čem závisí hodnota peněz. Ale i tehdy, dokud tato otázka není rozřešena (Knapp, jak víme, to neučinil), ono stanovisko nominalistické zůstává přece jen správným a je dle mého přesvědčení jediným východiskem, z něhož lze k rozřešení tomu dospět. To vše však Dr. Engliš nevidí.

Mám ještě jednou opakovat, že z nominalismu neplyne ještě nikterak, že by neuznával důležitost připoutání peněz k určitému drahému kovu, a neplyne z něho ani nikterak, že by nevyžadoval ani pro řádnou soustavu peněz kovového podkladu? Jsou nominalisté, kteří ho snad nevyžadují, jsou však jiní, kteří ho vyžadují (na př. sám Knapp). Z pouhého nominalismu neplyne ani určitý směr pro peněžní praxi, nýbrž to je věcí účelnosti.

IV. Individuální směnná hodnota peněz. Především k té p u v o d n o s t i. Přiznal jsem Dr. Englišovi ve své replice, že skutečně Rodbertus a Sax míní slovem »individuální hodnota« něco jiného než Engliš sám, a že tedy pojem »individuální směnné hodnoty«, jež Engliš zavádí, je vskutku novum a nenacházíme ho v celé literatuře. Není tím jeho původnost dosti uznána? Připojil jsem jedině, že také Robert Liefmann používá tohoto pojmu v podobném smyslu jako Engliš. Profesor Engliš chce však mítí samojediný slávu tohoto objevu i ukazuje ve své závěrečné odpovědi, že ani Liefmann nepochopil tohoto pojmu a že si je plete s pojmem subjektivní hodnoty. Prosí mne zároveň, abych si to ještě jednou řádně přečetl a promyslel. Učinil jsem tak a nemohu než znovu kon-

statovat velkou spřízněnost myslí mezi Englišem a Liefmannem. Neboť nejen že Liefmann, jak jsem již ve své replice citoval, praví též, že pojmu kupní síly peněz lze správně rozuměti toliko individuálně, že kupní síla znamená, jaké statky možno za peníze koupiti, a že tyto statky cení arci jedenkaždý různě, že tedy peníze mají pro každého různou kupní sílu, nejen podle výše jeho důchodu, nýbrž také podle potřeb, které jimi ukojuje, nýbrž pokračuje ještě dále (Geld und Gold, str. 130), že neexistuje objektivní všeobecná kupní síla peněz, neboť kupní síla peněz neklesá nikdy oproti všem statkům a všem lidem stejně, nýbrž ona klesá jen u některých statků a ne u všech, jen u některých lidí, ne u všech a že tedy při výpovědích o stoupání nebo klesání kupní síly peněz jde toliko o povrchní průměrný úsudek, odvozený z řady cen atd. Není to vše tomu, co říká Engliš, podobno jako vejce vejci? což neuznává také Liefmann možnost průměrného úsudku vyvozeného z řady cen (toliko slovo »hodnota (Wert)« perhoreскуje, nahrazuje je, jak ukazuje Amonn, jinými, zvláště slovem »Schätzung«), což nezdurazňuje také nutnost vědeckého třídění, které jde až k individuu (praví na př. hned dále, že mluví-li se všeobecně o změnách kupní síly peněz, není tím řečeno nic individuálního, nic co by platilo pro jednotlivého hospodáře nebo pro každé jednotlivé hospodářství, že však právě odtud musí hospodářská theorie vycházet)? Rozdíl je tu mezi Liefmannem a Englišem toliko v tom, že Liefmann vedle termínu »individuální kupní síla« užívá též — pleonastiky a dle terminologie Englišovy nesprávně — označení »subjektivní kupní síla«. Ale tento rozdíl (jakož i to, co bylo řečeno o Liefmannově nechuti k pojmu »hodnoty«) týká se toliko terminologie, nikoli však věci samé. Ne, pane profesore atd., velmi rád bych Vám samojednému ponechal slávu onoho objevu, ale nemohu přece jen zavřít oči před podobností Vašich myšlének i Liefmannových (tím netvrdím ještě nikterak, že Jste snad pojem »individuální směnné hodnoty« od Liefmanna převzal; což nebyl i zákon o hraničném užitku objeven několika vědci najednou a nezávisle od sebe?).

Nyní však k věci samé! Pravil jsem již ve své replice, že pojem individuální kupní síly peněz, jak jej konstruuje Engliš, nelze naprosto schvalovat, a uvedl jsem proto analogii s cenami. Také u cen bývají v témž čase a v témž místě značnější individuální rozdíly, a přece nikoho ani nenapadne, aby při rozboru cenové theorie vycházel od těchto individuálních zvláštností, od těchto individuálních cen. Pojem »individuální ceny« byl by zcela nepotřebným. Avšak podle prof. Engliše jsem se zase pořádně zmýlil; neboť obecná směnná hodnota peněz jest prý konstrukcí a průměrem získaným z individuálních směnných hodnot, není žádnou realitou, kdežto tržní cena není prý žádným průměrem z individuálních cen, nýbrž realitou samostatnou, od individuálních cen samostatně existujících úplně rozlišnou. Divím se Dru Englišovi, že tohleto tvrdí. Vždyť

í on byl přece praktickým statistikem i musí tedy dobře vědět, jak se statisticky tržní cena zjišťuje. V některých případech zjišťuje se tu sice cena skutečně placená (na př. na burse), v jiných však jsou tu na trhu různé ceny, a tudíž tržní cena zjišťuje se tak, že různými způsoby, ať dokonalejšími nebo nedokonalejšími, vypočítá se z nich průměr. Nejdokonalejší způsob záleží v tom, že se zjistí, kolik případů prodejí přihodilo se při té, kolik při oné ceně atd., a z nich vypočítá pak »vážený« průměr. A tu arci může se lehko státi, že vypočtený průměr neshoduje se se žádnou z cen skutečně docílených, že tedy není též »realitou samostatnou, od individuálních cen samostatně existujících úplně odlišnou«. — Analogie byla tedy úplně správnou.

Mohlo by se však souditi, že tedy jak o obecné směnné hodnotě peněz tak i o obecné směnné hodnotě statků platí stejně, že je to konstrukce a veličina průměrná a žádná objektivně existující realita a že jedinou skutečností je směnná hodnota individuální, od níž třeba při vědeckém rozboru především vycházet. Na to lze říci toliko, že takový požadavek prozradil by toliko úplnou neznalost základních methodologických pravd, neboť neznamenal by implicity nic jiného, než že theorie má zobrazovati skutečnost tak, jak je. V té příčině možno však poukázati na to, co praví v té příčině prof. Kallab ve svém výborném »Úvodu ve studium metod právnických« — a doporučoval bych zvláště prof. Englišovi, jenž se tak rád ohání svými vědomostmi noetickými a filosofickými, aby doň nahlédl. Kallab praví tu na př. na str. 33: »Pravíme-li, že věda má skutečnost zobrazovati, klade-me jí úkol vůbec neřešitelný. Věda nemůže zobrazovati skutečnosti, nýbrž jen ji zpracovávat.« A na str. 34 pokračuje: »Musí tedy také věda skutečnost zjednodušovati; nemožouc ji celou v sebe pojmouti, musí z ní určité součástky vybírati a klásti je za representanty mnohotvárné skutečnosti«. . . . »Nejdůsačnější takové zjednodušování poznali jsme nahoře (t. j. u věd exaktních). Spočívá v tom, že snažíme se uvědomiti si jen formy, umožňující poznání naše«. . . . Ale »i v rámci věd empirických jest dvojí zásadně různý způsob, jímž skutečnost lze zjednodušovati s platností obecnou. Můžeme totiž překonati nekonečnou různost zjevů buď tím, že srovnávájíc je, uvědomujeme si jen to, co jest jim společného, kdežto to, čím každý z nich liší se od ostatních, pomíjíme« (vědy nomothetické, theorie), »nebo naopak pomíjíme to, čím určitý zjev s jinými se shoduje, a uvědomujeme si jen to, čím právě se liší od ostatních. Tak postupují vědy idiografické, jmenovitě historie«. Žádati tedy od theorie, aby zobrazovala věrně skutečnost a aby jejím pojímům odpovídala vždy objektivně existující realita nebo aby vycházela od individuálních zvláštností a růzností, znamená, že mebylo porozuměno základní podstatě theorie.

To, co zde bylo řečeno, platí stejně ve příčině hodnoty statků

jako ve příčině hodnoty (kupní síly) peněz; vždyť kupní síla peněz není »nic jiného, než obrácením cen statků« (Schumpeter). Které statky zde přicházejí v úvahu, to může být u příslušníků různých tříd různé, jakož se ceny — a tím i kupní síla — liší také místně. Ale jíti ještě dále a lišiti i uvnitř těchto místních skupin a tříd kupní sílu dle jednotlivých individuí, to vedlo by příliš daleko a odporovalo by, jak jsme viděli, podstatě a úkolu theorie. Pojem »individuální kupní síly peněz« je nepotřebný a nemá v národohospodářské theorii místa.

Jmenovitě je též nesprávné, má-li Dr. Engliš za to, že jednotlivec zná již tuto individuální kupní sílu peněz napřed, před konsumem (rozuměj patrně, před koupí statků za účelem konsumu). Takový jednotlivec by musel být patrně vševědoucím. Ve skutečnosti zná však nanejvýš ceny, které byly dosud na trhu placeny, neví však, jaké ceny bude muset sám platit. To nezávisí na tom, jakou upotřebitelnost on v penězích spatřuje a jaká je jeho individuální směnná hodnota peněz, nýbrž to závisí na poměrech trhu, na objektivní hodnotě peněz, kterou předem znát nemůžeme. Sluší zdůrazniti, že právě u peněz objektivní hodnota logicky předchází hodnocení jednotlivců (rozumí se samo sebou, že statistické zjišťování »ex post« nemá s tímto logickým poměrem co činit). Při statcích můžeme — a musíme — se ptáti, jaký užitek mi poskytne přírůstek určitého dalšího statku při dané zásobě, v poměru k jiným. Z těchto subjektivních hodnocení vzniká pak tržová cena, objektivní hodnota. Naproti tomu při penězích nelze začíti s tím, jakou hodnotu má pro jednotlivce přírůstek další peněžní jednotky, neboť peníze nemají hodnotu samy v sobě, nýbrž toliko v poměru ke statkům, které mohou za ně dostat, tyto statky nejsou však subjektivně dány, nýbrž objektivně, závisejíce od stavu celé společnosti. Primární je tedy právě zde u peněz hodnota objektivní a z ní plyne teprve hodnocení jednotlivců. Lze tedy u peněz tím méně říci, že obecná hodnota směnná jest veličina průměrná, odvozená ze směnných hodnot individuálních. To znamená, skutečný poměr obrácejí na hlavu.

V. Vliv kovu na směnnou hodnotu peněz. Nepovažuji se za neomylného jako Dr. Engliš i neváhám tedy především doznati jistý omyl. Ptal jsem se ve své replice, jaký je rozdíl mezi mou větou: »při měně kovové tím, že je cena zlata fixována, jsou i ceny všech ostatních statků upevněny« a větou Englišovou: »Tím, že byl určitý statek zvolen za statek peněžní, byla nejen cena jeho fixována, nýbrž byla též i jeho směnná relace vůči všem ostatním statkům upevněna oproti menším změnám, jež nedovedou otrásti soustavou důchodů ve směnném společenství?« Vidím nyní, že rozdíl tu je, a že se Dr. Engliš chtěl zde vysloviti toliko o účinku volby peněžního statku (kovu) na hodnotu onoho kovu samého, nikoli též o účinku jejím na hodnotu peněžní jednotky,

Jak já jsem těžké dílci Englišově rozuměl. Rozumí se, že proti této větě v tomto smyslu nemám námitek, vždyť jsem sám ve své knize »Kupní síla peněz, výše důchodů a úroková míra« vykládal, že používá-li se drahého kovu k účelům peněžním, musí hodnota kovu toho v průměru stoupnouti a zároveň stává se stabilnější.

Rozdíl je tu však v tom, že Dr. Engliš vidí příčinu této stability cen v jakési setrvačnosti celé soustavy hospodářských čísel, která způsobuje, že se mohou projevit jen ty změny ve směnné relaci peněžního statku, které dovedou hnouti hladinou cenovou a soustavou hospodářských čísel o sobě setrvačnou, nikoli však menší změny, které nedovedou hnouti celou soustavou hospodářských čísel. Příčiny oné setrvačnosti soustavy hospodářských čísel neudává.

Naproti tomu pravím já, že ona stabilita hladiny cenové — a důsledkem toho i hodnoty kovu, k němuž jednotka peněžní je připoutána — má svou příčinu v tom, že za normálního průběhu vyrábí se každého druhu statků (jsou to statky spotřební, kapitálové, platidla) tolik, jak velká je po něm poptávka, a že tudíž za normálního průběhu poměr mezi jednotlivými druhy statků a částmi důchodů ke koupi jich určenými se nemění. Ovšem že tato stabilita platí právě jen potud, pokud platí onen předpoklad. Jestliže se z těch nebo z oněch příčin (psychologické přeceňování budoucích možností, nutnost, aby si stát ve válce, při domácích nepokojích opatřil kupní sílu stůj co stůj) onen poměr poruší (překapitalisování, inflace oběživ, úvěru) — nerozhodne se i poměr mezi množstvím spotřebních statků a důchody určenými ke koupi jich a hladina cenová stoupá (po případě při likvidaci haussy a při splácení platidel a úvěru klesá).

Zabraňuje **těmto** fluktuacím hladiny cenové (samozřejmě nikoli snad oněm, jež plynou ze změny ceny kovu samého, jak zase Dr. Engliš stále špatně rozumí) okolnost, že peněžní jednotka je připoutána ke statku (kovu)? Dr. Engliš k otázce té přitakuje, já ji popírám (k zamezení nedorozumění opakuji znovu, že tím ovšem nepopírám důležitost zlaté měny pro stabilitu měny, jenže příčinu nevidím v tom, co uvádí Dr. Engliš, nýbrž jednak po stránce mezinárodních styků, jednak po stránce kreace peněz). Dr. Engliš argumentuje tu takto: Při papírové měně nejsou ceny a důchody připoutány k určitému statku a mohou libovolně růsti, čímž se změní celkový důchod obyvatelstva (rozvrhové číslo D) a tím i obsah peněžní jednotky. Naproti tomu však, je-li peněžní jednotkou určité kvantum jednoho ze směnných statků, tu vzhledem k tomu, že mezi statkem sloužícím za peněžní jednotku a ostatními statky je určitá směnná relace, je tím za daných poměrů výrobních určeno též rozvrhové číslo D a současně ceny jednotlivých statků a jednotlivé důchody. Dr. Engliš uvádí za příklad, že by peněžní jednotkou byl

$\frac{1}{4}$ kg mouky. »Pak bude státi kilogram mouky 4 peněžní jednotky, kilogram masa, které je pětkrát tak drahé, bude státi 20, a kilogram tuku 40 peněžních jednotek. Na trhu jest 100 kg mouky, 20 kg masa a 5 kg tuku, kupuje se tedy trh za 1000 peněžních jednotek. Úhrnný důchod musí tudíž býti 1000 peněžních jednotek« »Mohla by obstáti peněžní jednotka, vyjádřená $\frac{1}{4}$ kilogramem mouky, kdyby v našem příkladě činil úhrnný důchod 2000 peněžních jednotek? Nikoliv! Ceny by pak byly: mouka 8 za kg, maso 40 za kg, tuk 80 peněžních jednotek za kilogram. Za peněžní jednotku, která jest $\frac{1}{4}$ kg mouky, by se mělo kupovati $\frac{1}{8}$ kg mouky. To není možné. Pokud jest peněžní jednotka vyjádřena současně určitým kvantem některého statku, nemohou důchody peněžní růsti libovolně, musí se ustáliti na takové výši, aby to, co se koupí za peněžní jednotku, se rovnalo tomu, co se dá směniti za peněžní statek.« To, co zde řečeno, tvrdí Engliš, jak nyní vidím, nemoženě, kdežto jsem dříve — v neprospěch svého stanoviska — měl za to, že podle mínění Englišova jsou tím vyloučeny toliko menší změny cen, nikoli větší. Platí to tedy i o změnách plynoucích z jiných příčin než z příčin ležících na straně kovu samého, kteréžto jiné změny mám právě na mysli (mluvil jsem hned v původní své kritice o »různých důvodech« stoupání cen a mezi nimi uvedl hned pro země neutrální poprávkou válečných států).

Na protě tomu namítal jsem já, že zlato nenáleží — jako mouka — mezi předměty nutné potřeby, a tudíž poměr jeho hodnoty, jeho směnná relace ke statkům spotřebním není nikterak pevným, nýbrž může se měniti. K tomu dodávám ještě, že jak je patrné z mé dříve citované knihy, důchody nevznikají toliko odvedením reálních statků do společného fondu, nýbrž na př. i odvedením peněžních statků kapitálových (platí-li se dluhy z výpůjček novými výpůjčkami). Při takovéto úvěrové inflaci stoupají jak důchody tak i ceny statků, a okolnost, že peníze jsou připoutány ke zlatu (viz na př. Spojené státy americké neb neutrální státy za světové války i po ní), tomuto stoupání nezabrání. Naopak směnná relace zlata ke statkům vzhledem k tomu, že hodnota peněžní jednotky je spoutána s hodnotou zlata, musí tohoto znehodnocení peněz následovat neboli musí se též zhoršit (ale zhoršení to není příčinou, nýbrž spíše následkem znehodnocení peněz). Tak na př. ve Spojených státech dostalo se v březnu 1920 za určité množství zlata koupiti toliko asi 48% onoho množství statků, které bylo možno koupiti za stejné množství zlata v červenci 1914 (dle Dun's Review). Nepochybuji o tom, že kdyby byla světová válka trvala ještě déle, byla by se peněžní jednotka ještě více znehodnotila a tím i směnná relace zlata ke statkům ještě více zhoršila. Ale totéž platí i o celém vývoji cen v 19. století. Ve svém již častěji citovaném spise »Kupní síla peněz« poukázal jsem k tomu, že příčiny vzestupu hladiny cenové a úrokové míry v letech 1782—1819

jakož i 1849—1873 sluší hledati hlavně ve velkých válkách a nepokojích a spojené s nimi inflaci, naopak zase příčiny sestupu hladiny cenové a úrokové míry v následujících obdobích 1819—1848 a 1873 až 1899 v návratu k normálním poměrům. Okolnost, že na př. v Anglii byla jednotka peněžní v největší části této doby připoutána ke zlatu, tomuto pohybu nezabránila, naopak hodnota zlata sama, jsouc především závislou na monetárním použití, spolu s pohybem hladiny cenové klesala a stoupala. Tak klesala na př. v letech 1782—1819 a 1850—1873, stoupala v letech 1819—1849 a 1873—1899, aniž bychom mohli tyto pohyby hodnoty vysvětliti ze samých poměrů výrobních. Je patrné, že tím se celá nahoře uvedená theorie Englišova vyvrací; ale Dr. Engliš na tyto rozhodující námítky nereagoval.

A teď, myslím, je jasným též mé stanovisko k metallismu. Podle dra Engliše mám prý za to, že sebe menší záchvěv směnné relace peněžního kovu může se projevit v hladině cen ostatních, a dovedu prý ve svých názorech spojovati protichůdné myšlenky nominalismu a metallismu. Ale to je nemalý omyl. Jak je patrné z mých vývodů i z mé knihy, nepopírám nikterak, že by velké rozmnožení zlata mohlo míti účinek na hodnotu peněz. Proto ještě nejsem metallista, neboť příčinu vidím v tom, že rozmnožením zlata rozmnoží se též důchody (zlatokopů a pod.) a i část důchodů určená ku spotřebě, kdežto množství spotřebních statků se nezměnílo. Ale dle mého náhledu může účinek ten pro vývoj cen světových vzhledem k tomu, že množství nově vyrobeného zlata je v poměru k celkové výši všech světových důchodů jen nepatrné, být jen velmi slabý a je tudíž nesprávné, vysvětlovat pohyb cen světových z výroby zlata, jak činí metallisté (a s nimi i Dr. Engliš, jak jsme viděli). Nevím tedy, kdo z nás dvou má blíž k metallismu a kdo dovede lépe spojovat protichůdné myšlenky nominalismu a metallismu, zda Vy, pame profesore, jenž máte za to, že ve velkých rysech přece jenom ovládá směnná relace kovu hladinu cenovou, nebo já, jenž nevykládám fluktuace hladiny cenové, ba ani vývoj hodnoty zlata v 19. století z největší části z výrobních poměrů zlata, nýbrž z monetárních příčin dříve uvedených.

VI. Materiální theorie peněz. Především vytýká Dr. Engliš ve své závěrečné odpovědi opětně, že jsem se ve své kritice nezabýval kap. IV. jeho knihy (Abstraktní zákony cenové) jakož i kap. I. (Základní hospodářské pojmy) a kap. II. (Směna a vznik peněz). Na to odpovídám opětně, že kritika má byla poměrně stručná (ani ne 3 strany Obzoru národohospodářského) a že jsem výslovně podotkl, že podati celý »velmi bohatý a zajímavý« obsah knihy vedlo by příliš daleko a že se tudíž obmezím jen na vlastní theorii peněz. Ale k této vlastní theorii peněz nepatří ani kap. I. a II. ani kap. IV. »Abstraktní zákony cenové«. Tyto nepatří k vlastní theorii peněz proto, že výše hodnoty peněz nezávisí ani na zákonech

individuálního hospodaření, ani na zákonech určujících poměrnou výši jednotlivých cen, a je omyl, tvrdí-li Engliš, že teprve z jeho teorie cenové vyplývá protiklad cenových relací a absolutní hladiny cenové, naopak je protiklad ten jasným i bez dlouhých výkladů a jsou ostatně hlavní peněžně theoretické důsledky z oné teorie cenové v kap. V. vyvozeny. Naopak otázka, co určuje výši celkové hladiny cenové, souvisí těsně — nebo je vlastně identickou — s otázkou po tom, co určuje hodnotu peněz; proto jsem o ní ve své kritice pojednal, nikoli proto, že ji též Engliš zařadil do kap. V. »Theorie peněžní«. Zajisté, že na zařazení nezáleží pranic, nýbrž toliko na obsahu, avšak já jsem se při rozhodování o tom, co mám pojmenovat do své stručné kritiky, řídil právě obsahem, nikoli zařazením. Tím nepopírám, že i ostatní kapitoly mají jistou, třebaš me bezprostřední souvislost s teorií peněžní, a také jsem nikde Dr. Englišovi nevytýkal, že partie ty do své knihy pojal. Tím méně má ovšem Dr. Engliš právo mně vytýkat, že jsem o nich nereferoval, zvláště když jsem napřed vyslovil politování, že pro obmezenost místa nemohu podati celý obsah knihy.

Ovšem vlastní příčinu, proč Dr. Engliš nesl tak těžce, že jsem k této partii jeho knihy nepřihlédl, sluší hledati asi v tom, že podle jeho mínění » v ní leží smysl jeho knihy a vědecký její význam, ona jest to novum, které po svém názoru do věci přinesl«. Na to jsem odpověděl ve své replice, že podle mého názoru příslušné vývody Englišovy — zvláště jeho zákon relativního užitku — neobsahují nic nového, co by bylo neznámo theoretikům hraničního užitku. Tím jsem šel arci do vosího hnízda. Dr. Engliš se na mne vyřítit, že jsem celé jeho knize neporozuměl, že reprodukuji i teorii hraničního užitku nesprávně, patrně ji také neporozuměv, že však ostatně i theoretikové hraničního užitku si nebyli vědomi zákona o relativním užitku cenové jednotky a že vůbec hraničný subjektivní užitek je pro vysvětlení individuálního hospodářství neupotřebitelný a zbytečný. To jsou arci velmi odvážná tvrzení, i je tedy třeba jimi podrobněji se zabývat, neboť kdyby byla pravdivá, bylo by skutečně nutno, národohospodářskou teorii vybudovati na nových základech.

Především musíme si arci ujasniti, co rozumí Dr. Engliš svým zákonem o relativním užitku cenové jednotky. Jelikož Dr. Engliš to, co jsem řekl o tomto zákonu, zase sesměšňuje — k tomu se ostatně ještě vrátím — myslím, že udělám nejlépe, zvolím-li ke znázornění jeho ciferní příklad, neboť cifry nepřipouštějí různý výklad, ani tu nelze chytati za slovo. Dr. Engliš uvádí takový příklad ve svém článku »Die wirtschaftliche Theorie des Geldes« v »Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik«, sv. 47., sešit 2. Praví tu: »Dejme tomu, že hospodařící subjekt má 25 peněžních jednotek a 5 potřeb a, b, c, d, e, jimž odpovídají nedělitelné statky A, B, C, D, E. Intensita neukojených potřeb nebo-li absolutní užitek, jenž se očekává od koupě těchto statků, buď 50, 48,

36, 20, 10, jejich cena na trhu 25, 12, 8, 4, 1. Které statky koupí onen člověk? Kdyby seřídil absolutním užítkem, koupil by statek A a obdržel by za svých 25 peněžních jednotek 50 jednotek užítku. Řídí-li se však relativním užítkem peněží jednotky, nepřipadá mu koupě statku A nejužitečnější, neboť relativní užitek jednotlivých koupí čím pak

- u statku A $\frac{50}{25} = 2$ intesity na jednotku peněží,
- u statku B $\frac{48}{12} = 4$ intesity na jednotku peněží,
- u statku C $\frac{36}{8} = 4\frac{1}{2}$ intesity na jednotku peněží,
- u statku D $\frac{20}{4} = 5$ intesit na jednotku peněží,
- u statku E $\frac{10}{1} = 10$ intesit na jednotku peněží.

Řada relativních užítků je v tomto případě opačná oné, již by tvořily absolutní užítky. Hospodářící člověk koupí nejdříve E, potom D, pak C potom B, konečně by koupil A. Avšak jeho zásoba peněz stačí toliko ke koupě E, D, C a B (A vůbec nekoupí). Za svých 25 peněžních jednotek obdrží tímto způsobem 114 jednotek užítkových, tedy maximum.«

Myslím, že rozumíme teď dobře tomu, co chce Engliš svým zákonem o relativním užítku cenové jednotky říci; že totiž hospodářící subjekt řídí se ve svém individuálním hospodářství všude relativním užítkem svých výdajů, že tedy koupí nejdříve ony statky, jež mu poskytují v poměru k ceně největší užitek, pak ony, jež skýtají menší a menší relativní užitek, až svou zásobu peněz vyčerpá. Nyní vzniká však otázka, čím se liší způsob, jímž líčí Dr. Engliš postup hospodářícího jednotlivce v jeho individuálním hospodářství, od způsobu, jak by postup ten vyličili theoretikové hraničného užítku? Odpovídám zase, že v podstatě ničím — ať již Dr. Engliš protestuje proti tomu sebe více.

Můžeme si vyličení Englišovo v myšlénkách rozdělití ve dva díly. První myšlénka záleží v tom, že si hospodářící subjekt opatřuje nejdříve ony statky, které mu poskytují největší užitek (nepřihlížíme zde prozatím k tomu, jak se tento užitek stanoví), potom ony, jež skýtají užitek menší a menší. Ale tu je patrné, že myšlénka ta není teorií hraničného užítku též neznámou, naopak že ona tvoří vlastně — doplníme-li ji ještě pozorováním, že u jednohokaždého druhu potřeb každý další statek poskytuje vždy menší užitek a že nejmenší užitek, který je při dané zásobě možný, vzhledem k možnosti substituce, je rozhodným pro hodnocení všech statků z této zásoby — podstatu této theorie. Není to tedy jistě žádné novum. Druhá myšlénka záleží v tom, že při stanovení onoho užítku nezáleží na jeho absolutní výši, nýbrž na jeho poměru k ceně. Tento poměr k ceně rozhoduje o pořadí výdajů, takže nejdříve se kupují takové statky, kde je tento poměr největší, pak takové statky, kde je menší atd., až je celý peněžní důchod vyčerpán. Je otázka, zda-li tato myšlénka byla theoretikům hraničného užítku dosud neznáma?

Dr. Engliš má za to, že theoretikové hraničného užítku si tohoto »zákona o relativním užítku cenové jednotky« vědomi nejsou, a tvrdí, že oni sestavují pořadí nahoře uvedené, aby dospěli k hraničnému užítku, dle absolutní důležitosti potřeb (a tudíž absolutního užítku koupě, a proto nesprávně, jak prý on dokázal ve svém článku proti Liefmannovi v *Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik*, svaz. 109.). Podíval jsem se tedy do onoho článku a našel tam sice ono tvrzení Englišovo, ale ani nejmenší důkaz pro ně. Vždyť tvrdí-li Engliš, že theoretikové hraničného užítku mají při svých vývodech na mysli toliko absolutní důležitost potřeb, tedy měl pro toto tvrzení uvést aspoň jeden doklad ze spisů některého čelného theoretika hraničného užítku. Místo toho však celý »důkaz« Englišův spočívá v tom, že prý by theoretikové hraničného užítku, kdyby si byli vědomi, že rozhoduje relativní důležitost (užitek kupovaného statku, připadající na cenovou jednotku), nepotřebovali ku vysvětlení jednotlivých koupí vůbec pojmu hraničného užítku, poněvadž oním relativním užítkem jest vysvětleno vše. Tu se Dr. Engliš arci velice mýlí; neboť tím, že řekne, že se člověk řídí při svém hospodáření relativním užítkem, t. j. poměrem užítku k ceně (ona druhá myšlenka dříve uvedená), není ještě nic řečeno o oné první myšlence, že tento užitek při ukojování jednohokaždého druhu potřeb vždy dalšími a dalšími statky se stává stále menším, není tím také nic řečeno o tom, že o hodnotě jednohokaždého statku rozhoduje — vzhledem k možnosti substituce — vždy ten užitek, jež poskytuje poslední ze statků určité zásoby, užitek »hraničný«. Ale to je právě podstata toho, co nového přinesla theorie »hraničného« užítku, a je tudíž název »theorie hraničného užítku« zcela případný. Naproti tomu ona druhá myšlenka, že nezáleží při tom na absolutní výši užítku, nýbrž na jeho poměru k ceně, je vlastně samozřejmá a rozumí se samo sebou; bylo by přímo absurdním myslet, že by člověk při koupi statků přihlížel toliko k absolutnímu užítku jich, nikoli však též k ceně, že by tedy na př. dal přednost koupi statku A, poskytujícího sice velký absolutní užitek, avšak drahého, když by mohl za též obnos koupiti snad dva statky B a C, z nichž jeden každý by dával sice menší absolutní užitek než A, které však dohromady by poskytovaly mnohem větší užitek. Ne, pane professore a poslanče, Váš zákon o relativním užítku cenové jednotky nepřináší docela nic nového, co by dávno nebylo známo.

Že theoretikové hraničného užítku svému »užítku« takto rozumějí, plyne tam, kde potřeba nějaká může být ukojována řadou statků, z toho, že theoretikové ti mluví vždy o užítku připadajícím na jednu jednotku z určité zásoby statků. Ale stejně i tam, kde statek sloužící ukojení nějaké potřeby je nedělitelný, přihlížejí theoretikové ti k poměru ceny k užítku — pokud je to arci možno. To je vlastně samozřejmo a nepotřebovalo by dokladů. Nicméně vzhledem k tvrdošijnosti, s níž Dr. Engliš na svém tvrzení setrvává, uve-

du přece doklad o tom, jak řeší jeden a týž daný příklad na jedné straně Liefmann, jemuž dle Engliše přísluší zásluha, že první — pokud Engliš může přehlédnout — na to poukázal, že při krytí potřeb z peněžního důchodu nesmí pořadí důležitosti být posuzováno dle absolutní intenzity potřeby, a na druhé straně Amonn, profesor pražské německé university, jenž patří k »teoretikům hraničného užitku« (viz Amonnův článek »Liefmanns neue Wirtschaftstheorie« v 46. svazku »Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik«).

Příklad ten je: Máme tři potřeby A, B, C. U statků A a B stojí každá jednotka 2 M., u statků C 1 M. Pořadí užitku, jež poskytuje 1., 2., 3., 4. atd. jednotka oněch statků, je následující:

	A	B	C
1. jednotka	10	8	5
2. jednotka	8	4	4
3. jednotka	6	2	3
4. jednotka	4	0	2
5. jednotka	2	—	1
6. jednotka	0	—	0

Dle Liefmanna největší »výnos« (Engliš užívá tu správněji termínu »relativní užitek«) poskytuje statek A_1 jakož i C_1 ($10/2$ a $5/1 = 5$), potom následují A_2 , B_1 a C_2 ($8/2$, $8/2$ a $4/1 = 4$), pak A_3 a C_3 ($6/2$ a $3/1 = 3$), potom A_4 a B_2 jakož i C_4 ($4/2$, $4/2$ a $2/1 = 2$) atd. »Má-li na př. hospodářící jednotlivec 16 M. k dispozici, nemusí zrovna začít s C_1 , které mu skýtá největší užitek v poměru k nákladům, tedy největší výnos, potom přejít k A_1 , pak k C_2 , tedy stále měnit, nýbrž on vidí brzo, že si může opatřit ze statků A_4 , z B_2 a z C také 4 kusy nebo řekněme kg. Pochybnost by mohl toliko mít, začal-li na př. s opatřením si A (jablek), zda vedle třetího kg, který oceňuje = 6, může koupiti ještě čtvrtý. Ale jestliže přesně hospodaří, t. j. srovnává různé potřeby s jich náklady, shledá, že může v rámci svého hospodářského plánu vydati ještě 2 M. na čtvrtý kg jablek.«

Oproti tomuto vyličení namítá Amonn, že »čísla, jichž se používá k vysvětlení teorie subjektivní hodnoty, nemohou znamenati nikdy nic jiného než rozdílly stupně (zda dvě veličiny jsou stejné neb jedna je větší neb menší). Nelze je zřádně uváděti v poměr nebo s nimi dokonce počítati. Mathematičcky vyjádřeno: ony netvoří veličiny extensivní, nýbrž čistě intenzivní.¹⁾ Prakticky znamená to: jestliže předpokládám pro své potřeby intenzity 4, 3, 2, 1, neznámá to nic jiného, než že mám 4 potřeby, z nichž každá následující je slabší než předcházející, ale neznámá to ani, že mezi oněmi 4 potřebami o intenzitě 4, 3, 2, 1 je rozdíl stejné velikosti (ve výši 1), ani že potřeba s intenzitou 2 je dvakrát tak silná jako potřeba o intenzitě 1 nebo že potřeba o intenzitě 3 je stejně silná jako obě potřeby o intenzitě 1 a 2 dohromady atd.« »Jest tedy zcela nespřávně řekne-li se: „já pocituji tuto potřebu dvakrát tak silně jako

1) Podobně již dříve Wi ser: Grundriß der Sozialökonomik I, s'r 215.

náklady'. Takový pocit není vůbec možný. Nemohu nikdy říci — nehledě ani k tomu, zda mohu potřeby a náklady o sobě čísly vyjádřit nebo ne — že pociťuji nějakou potřebu dvakrát tak silně jako jinou — to by bylo stejné jako kdybych chtěl tvrdit, že teplota 4° je 2krát tak vysoká nebo nízká jako teplota 2° — nanejvýš mohu říci, že pociťuji jednu potřebu méně nebo mnohem silněji než druhou. Přirozeně nemohu pak ani říci, že u jiných potřeb pociťuji jiný poměr mezi užtkem a náklady na př. $5 : 2, 6 : 3, 7 : 3$ atd. — nehledě ani k tomu, že »poměry« nemohu vůbec pociťovati. Nemohu, jak již bylo řečeno, zásadně tato čísla uvádět v poměr, poněvadž nepředstavují veličiny, s nimiž lze počítati, nýbrž toliko rozdíly stupně.«
 »Jest tedy základní věcnou chybou Liefmannovou, jestliže na otázku: »jak bude hospodařící člověk jednat?« odpovídá: »On porovná užitek, jehož může docílit, s náklady, jichž je zapotřebí, a započne svou činnost tam, kde je poměr mezi oběma, v ý n o s, nej p ř í z n i v ě j š í m.«

Ve skutečnosti nejedná tak nikdo a nikdo tak nemůže jednat; neboť »poměry« nelze pociťovati, nýbrž jen vypočítavati, a počítati nelze, poněvadž nejde tu o veličiny, s nimiž lze počítati.«

»Srovnání mezi užtkem a náklady může se tedy vztahovati toliko k tomu, zda ta neb ona potřeba může být vůbec ukojena pomocí nákladů, jichž výše je pociťována níže než-li síla potřeby — jako může být vůbec při takovém srovnání zjištěno toliko, zda náklady jsou větší, stejné nebo menší než užitek, jenž je spojen s ukojením potřeby, nikoli však, o č jsou větší nebo menší. Ze skutečnosti, že náklady jsou zpravidla pro ukojení každé jednotlivě pociťované potřeby, při nejmenším pro všechny druhy potřeb různé, nenásleduje nikterak, že se nyní již předem všechny potřeby, které někdo má nebo během doby může mít, srovnávají s náklady, jichž je k jich ukojení třeba, a že si člověk musí představit všechny jich poměry — což vůbec není možno — aby mohl hospodařiti, disponovati. Stačí vědět, že můžeme potřebu, která je právě nejsilnější, ukojiti pomocí nákladů, které jsou pociťovány níže než-li je pociťována síla oné potřeby, a rozdělení nákladů na různé potřeby, které se mohou během doby, t. j. během hospodaření, během ukojování potřeb samých vyskytnouti, děje se jednoduše tak, že se člověk ptá, jaké ukojení potřeb, jaký užitek si může jinak opatřiti stejným nákladem, nehledě k určitému použití, na něž se právě pomyslí — nebo zda by nemohl snad stejný užitek býti dosažen nižšími náklady —, když na př. 2 potřeby stejné intenzity vystanou zároveň a jedna z nich může býti ukojena nižšími náklady než druhá.«

V případě nahoře uvedeném »opatřím si podle toho z oněch 16 M., jež mám k dispozici, nejdříve po sobě statky A_1, A_2, B_1, A_3, C_1 , potom C_2 (nikoli A_4 nebo B_2 , poněvadž bych musel k dosažení téhož užtku vynaložiti větší náklady), po-

tom A_4 , B_2 a C_3 , pak mně zůstane ještě 1 M a s tou mohu koupiti jen C_4 (poněvadž A_5 nebo B_3 za ni nedostanu).

Věci mají se tedy mnohem jednodušeji, než má za to Liefmann. Ano lze říci, že kdyby chtěl někdo úmyslně tento jednoduchý stav věci co nejvíce zatemnit, nemohl by si k tomu účelu najíti lepší konstrukci, než jí je Liefmannovo učení o výnosu.«

Vidíme, že jakkoli je Amonnovo vylíčení souvislosti mnohem jednodušší a přirozenější než Liefmannovo — neb i Englišovo —, přece jen Amonn není slepým ke skutečnosti, že mohu-li stejným nákladem dosíci různého absolutního užítka, volím užitek větší a naopak, jestliže stejně velkého absolutního užítka mohu dosíci různým nákladem, že volím onen užitek, jehož náklad je menší. Theoretikové hraničného užítka, jak vidíme, nepřihlížejí jen k absolutnímu užítka, jak tvrdí — arci bez dokladů — Dr. Engliš, nýbrž přihlížejí též k poměru mezi užítkem a náklady, což je více než přirozeno.

Amonn sám pokračuje ve svém článku takto: »Tvrzení Liefmannova lze si patrně vysvětliti toliko chorobnou houbou po originalitě, která chtěla by stůj co stůj vyloučiti i sebe menší zdání, že by byl podobné myšlenky někdo mohl snad již dříve míti. Ve skutečnosti pohybuje se vše, co Liefmann přináší, počínaje jeho »psychickým pojetím hospodářství« až k »zákonu o vyrovnání se hraničných výnosů«, zcela v kolejších theorie hraničného užítka, jsou všechny při tom použité představy, pojmy a myšlenky vzaty z okruhu představ a z pojmového a myšlenkového zdroje theorie hraničného užítka, s jedinou výjimkou, že Liefmann všude tam, kde theorie hraničného užítka mluví o užítka, používá svého psychologicky i logicky stejně nemožného pojmu výnosu, místo hraničného užítka operuje s »hraničným výnosem.« Proto lze říci, že celá jeho novostavba hospodářské theorie není ve skutečnosti nic jiného než zmotání theorie hraničného užítka.«

Mám za to, že celý tento passus hodí se mutatis mutandis z velké části i na Engliše (třeba jen Liefmannův pojem výnosu nahraditi Englišovým pojmem relativního užítka a Liefmannův pojem hraničného výnosu Englišovým relativním užítkem hraničným).

Co mám ještě říci tomu, že se Dr. Engliš posmívá mé větě, že »je vlastně samozřejmo, že hraničný užitek musíme pojímat relativně, že na př. koupím-li mezi svými krajními výdaji statek za 10 K, musí mi dát přibližně desetkrát takový hraničný užitek jako statek za 1 K a nejinak věc tu pojímali theoretikové hraničného užítka?« Mám za to, že jsem tím vyjádřil stručně sice, avšak srozumitelně, že také theoretikové hraničného užítka přirozeně přihlížejí k poměru užítka k ceně — a to je přece vlastní sporný bod. A co mám říci tomu, praví-li Dr. Engliš dále: »Ale profesor M. přisuzuje theoretikům hraničného užítka poznatek nesprávný a ve své omezenosti bezcenný. Není vůbec pravda

že užitek připadající na peněžní jednotku musí býti i při krajních výdajích i jen přibližně stejný (podtrhuji já). Mám-li 20 K, tedy užitek z 11. až 19. koruny může býti ne devětkrát, ale třeba tisíckrát větší nežli z poslední«. Mám snad vykládat, že je-li užitek z 11. až 19. koruny skutečně tisíckrát větší než z 20té, příslušný výdej nepatří již mezi krajní výdeje? Jenže ovšem člověk má různé druhy potřeb, a tu při každém tomto druhu potřeb, pokud se ukojuje statky libovolně dělitelnými, krajní potřeby dávají přibližně stejný užitek, nebo chcete-li, přibližně stejný relativní užitek. Vždyť přece Vy sám, pane profesore a poslanče, ve své knize (str. 42) pravíte, že se relativní užítky hraniční vyrovnávají, neboť člověk ukojuje jednotlivé potřeby tak dlouho, až se relativní užítky hraničné vyrovnávají. Jak se shoduje tato věta s onou Vaší větou již jsem dříve podtrhl? Pravíte-li tedy, pane profesore a bývalý finanční ministře, k oné mé větě, že je to přece jen trochu příliš silné a že z ní teprve vidíte, že já vlastně celé vaší knize nerozumím, tedy odpovídám, že je tu něco silného, ale že je jí spíše Vaše troufalost, s kterou si dovolujete cizí mínění — bez nejmenšího věcného odůvodnění — bagatellisovat a sesměšňovat.

Závěr. Ukázał jsem, že výtky, které jsem činil — podotýkám opětně, že formou slušnou — knize Dr. Engliše »Peníze«, byly zcela oprávněny — až na nedorozumění zmíněné pod bodem V., které se však týkalo podružné otázky a bylo vlastně v neprospěch mé argumentace. Tím tuto polemiku definitivně ukončuji, neboť psal jsem již tuto odpověď s odporem. Vědecká polemika má smysl jen tehdy, když oba protivníci se snaží sebe navzáje rozumovými důvody přesvědčit, při tom však jsou přece ochotni, přesvědčili-li je druhý, názory své pozměnit; kde však věcné kritice odpovídá nemírná nedůtklivost, sesměšňování a neomylnictví, z vědecké polemiky stává se chytání slov a zápas podobný zápasu pěstnímu. Přes to nelituji zcela času věnovaného této polemice. V našem malém národě lehkou totiž ten, kdo vystupuje se sebevědomou jistotou a jistou výřečností, stává se neomylnou autoritou. Ukázał-li jsem, že autorita ta může být často přeceňována, nebyla tato polemika přece jen nadarmo.

*

Doslov Dra Engliše.

1. S profesorem Mildschuhem dále polemisovali netřeba. Pozorní čtenáři už na základě toho, co jsem napsal ve své závěrečné odpovědi, mohou odkrýt jeho omyly v opětovných nebo nových tvrzeních, která jsou opět nesprávná, ačkoli profesor M. píše stále nevládněji a obšrněji.

2. S profesorem M. dále polemisovali nemožno, není to možné. Prof. M. chápe příliš pomalu. Po druhé mé polemice uznal sice zase jeden svůj omyl ve věci, na které i přes mou první odpověď trval s velikým rozhořčením ve své replice, ale k tomu jsem musil užiti podobenství o dešti. Trávě a žízale, aby pochopil, oč vlastně jde. Možná, že kdybych napsal ještě tolik polemik, kolik je sporných bodů, že bychom ty staré omyly vy-